అన్వేషణం

సరోజినీదేవి

ఉదయం ఎనిమిది గంటలయ్యింటుంది.

బస్సు రోడ్డంతా దుమ్ము రేపుకుంటూ వచ్చి స్టాప్‌లో ఆగింది. అందులోంచి దాదాపు ఒక పాతికేళ్ళ అమ్మాయి నాలుగేళ్ళ అబ్బాయి చెయ్యి పుచ్చుకుని క్రిందకు దిగింది. కండక్టరు అమె సామానంతా బస్‌పైనుండి క్రిందకు దింపాడు. ఆమెఒక్కత్తే ఆ స్టాప్‌లో దిగింది. ఆ అమ్మాయి సామాను వేపు చూసి, తలెత్తి చుట్టూ కలియజూసింది. స్టాప్‌లో ఒక పెద్ద

మర్రిచెట్టు క్రింద ఒక టీ కొట్టూ, చిల్లర దుకాణం మాత్రం వున్నాయి. ఆ ప్రాంతానికంతా ప్రతినిధులమంటూ ఆ రెండూ అక్కడ ఠీవిగా నిల్చుని వున్నాయి. చుట్టుపట్ల ఎక్కడా యిల్లున్నట్టు జాడలేదు. టీ కొట్టు ముందు నలుగురు మనుషులు నిలబడి పిచ్చాపాటీ మాట్లాడుకుంటున్నారు.

బస్సులోనుండి దిగిన ఆ అమ్మాయి కేసీ, చిన్నబాబు కేసీ ఓ మారు కుతూహలంగా, విచిత్రంగా, చూసి తిరిగి తమ సంభాషణలో పడిపోయారు. కాని అందులో ఒకాయన, షష్టిపూర్తి దాటిన వ్యక్తి — ఆ ఆగంతకుల కేసి మాటి మాటికీ చూడసాగాడు.

ఆ అమ్మాయి కొద్ది నిముషాలు ఏం చేయటానికీ తోచక అలాగే నిల్చుంది. కాని ఎంతకాలం అలా రోడ్డుమీద నిల్చో గలదు? నెమ్మదిగా అడుగులు వేసుకుంటూ వారిపద్దకు వెళ్ళింది.

ఆమె వారి వద్దకు రాగానే పుసలాయన ఆమెవైపు నిశితంగా చూసి "ఎవరమ్మా మీరు?" అన్నాడు.

ఆ అమ్మాయి మెల్లిగా "నేను... నేను నారాయణపురం వెళ్ళాలండీ. ఇక్కడి కెంతదూరం వుందండీ?..." అంది.

"రెండు మైళ్ళుంటుందమ్మా.... యింతకీ మీ రెవరు ?... ఎవరింటి కెళుతున్నారు ?'' ఆయనే మళ్ళీ అడిగాడు.

"ఆ వూళ్ళో హైస్కూలు వుంది కదండీ ?" అంది నెమ్మదిగా. అత నడిగిన ప్రశ్నలకు సమాధాన మివ్వకుండానే. మిగతా ముగ్గురూ వారి సంభాషణను ఆసక్తితో వింటున్నారు.

"నీవు పంతులమ్మవా ?" కుతూహలంగా అడిగా డాయన.

ఔనన్నట్టు తలూపింది.

"ఒరేయ్ వెంకాయ్... అమ్మాయి సామాను ఎత్తుకెళ్ళు...'' ముప్పయి ఏళ్ళ అతనికి హుకుం చేశా డాయన.

"అలాగే బాబాయ్...'' అంటూ ఆ యువకుడు ముందు కడుగేశాడు.

ఆ యువతి ఓమారు అతనికేసి చూసి తిరిగి ముసలాయనతో "దారి..'' అంటూ యిక చెప్పలేక సందేహిస్తున్నట్టు ఆగింది. ఆమె మనోగతాన్ని గ్రహించిన ముసలాయన "ఫరవా లేదమ్మా...బాగానే వుంటుంది... అందరం వెడదాం..." అంటూ,

"సోమయ్యా ..వూళ్ళోకి వచ్చేట్టా... లేక...'' అని ఆగిపోయాడు.

"లేదు మావా ..పొలాని కెళ్లాలి.." అంటూ మరో దారిగుండా బయలుదేరారు సోమయ్య, రామయ్య.

వెంకయ్య ఆ యువతి సామాను ఎత్తి నెత్తిన పెట్టుకున్నాడు. ఆ యువతి బాబును ఎత్తుకుంది. అందరూ వూరివైపు దారి తీశారు. ఆ ముసలాయన చూపుతున్న అకారణమైన ఆదరణకు, ఆప్యాయతకు ఆ యువతి హృదయం కృతజ్ఞతతో నిండిపోయింది. ఆ ముసలాయన నెరసిన మీసాల వెనుక ఒక చిరునవ్వు తొంగిచూసి, మళ్ళీ మాయమయింది.

బస్సుస్టాపు నుండి నారాయణపురం వెళ్ళేదారి మట్టిరోడ్డు — బళ్ళబాట. వేసవి కాలం రోడ్డంతా దుమ్ముతో నిండిపోయి వుంటుంది. దుమ్ములో కాళ్ళు కూరుకుపోతూ వుంటాయి. కొత్తవారు ఆ దారంట నడవా లంటే చాలా కష్టంగా వుంటుంది. వర్షాకాలం యిక చెప్పవలసిన అవసరం వుండ దసలు. మోకాళ్ళదాకా బురదలో కూరుకుపోయి పెట్టిన కాలు తీయలేక, తీసినకాలు పెట్టలేక సర్కసు ఫీట్లు చేస్తూ నడక సాగించాల్సివుంటుంది. బండ్ల చక్రాలు దాదాపు సగం — బురదలో కూరుకుని ఎద్దు లెంత అవస్థపడ్డా నస్సే మిరా బయటకు రాము అంటూ భీష్మించుకు కూచుంటాయి.

అది నవంబరు నెల అవటం వల్ల వర్షాలులేవు. కాని యింతకు మునుపు వర్షం కురిసిన సూచనగా రోడ్డుమీద అక్కడక్కడా కొద్ది కొద్దిగా బురద వుంది. రోడుకు అటూయిటూ వరిచేలు పచ్చగా, నిగనిగ లాడుతూ చిరుగాలికి తల లూపుతూ అందంగా నాట్యంచేస్తున్నాయి. అప్పు డప్పుడే విరుస్తున్న వెన్నులు

గర్భిణీ స్త్రీలలా బరువుగా మలయమారు తానికి లయ వేస్తున్నట్టు అటూ – యిటూ కదుల్తూ ప్రకృతికి మరింత శోభను చేకూరుస్తున్నాయి. చేలలో అక్కడక్కడ స్త్రీ – పురుషులు ఏవో జానపద గీతాలు పాడుకుంటూ పని చేసుకుంటున్నారు. భాస్కరుని పసిడి లేత కిరణాలు పడి చేలు విచిత్రంగా మెరిసిపోతున్నాయి. ప్రకృతి సౌందర్యాన్ని తిలకిస్తూ నడుస్తున్న ఆమె "నీ పేరేమిటమ్మా" అన్న ముసలాయన ప్రశ్నతో యధార్థ జగత్తులో పడ్డది.

"లక్ష్మి" చేలవైపునుండి చూపు మరల్చి చెప్పింది.

"స్వస్థానం..."

"విశాఖపట్నం.." ముక్తసరిగా చెప్పి పూరుకుంది.

కొద్దిక్షణాలు వారందరిమధ్య మౌనం రాజ్యం చేసింది.

"ఆ కుర్రాడు..." సందేహిస్తూ ఆగిపోయాడు.

"మా అబ్బాయ్..." అంది అన్యమనస్కంగా లక్ష్మి.

"మీ వారు ... ఎక్కడున్నారమ్మా..." మళ్ళీ ప్రశ్న.

ఆ ప్రశ్నతో లక్ష్మికి బాధా, కోపమూ, జుగుప్సా కలిగింది. అయినా తమాయించుకుంది; ఆ ప్రశ్నకు సమాధానం యివ్వలేదామె. మౌనంగా, పరధ్యానంగా, యాంత్రికంగా అడుగులు వేయసాగింది: ఆమె కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి.

ముసలాయన, ఆమె వైపొకమారు దృష్టి సారించి, మళ్ళీ నడక సాగించాడు. ఆయన మనసులో అనేక భావాలు క్షణంలో పుట్టి, మరుక్షణంలో మాయమైపోయాయి. ఆయన ముఖంలో గాంభీర్యం చోటు చేసుకుంది.

"మీరు ఎవరమ్మా?..." కొద్ది క్షణాల తరువాత మౌనం భంగంచేస్తూ అడిగాడు.

"బ్రాహ్మణులమండీ..." తల వంచుకునే సమాధానం చెప్పింది.

"ఈ వూళ్ళో మీకు ఎరిగినవారెవరైనా వున్నారా అమ్మాయ్..."

"లేరండీ... ఏం చేయాలో తోచటం లేదు..." అలోచిస్తూ నెమ్మదిగా బదులు చెప్పింది. ముసలాయన లక్ష్మివైపు ఒకమారు ఆప్యాయతతో చూసాడు.

"అమ్మాయ్...నీకు అభ్యంతరం లేకపోతే మా యింట్లో వుండొచ్చు..." ఆ మాటల్లో, ఆదరణ, ఆప్యాయతలతో కూడిన అధికారం కూడా ధ్వనించింది.

"మీ ఆదరణకు చాలాథ్యాంక్సండీ... యిందాకటి నుండి మీ కిస్తున్న శ్రమకే నేను బాధపడుతున్నా... నావల్ల మీకు మళ్ళీ యీకష్టంకూడా ఎందుకులెండి..." ఆమె మాటల్లో విన్పించిన సంకోచం, నిస్పృహాయతకు ముసలాయనకు జాలీ, బాధా కలిగాయి.

మాకు లంకంత యిల్లుంది తల్లీ... నేనూ మా ఆవిడా మాత్రం వున్నాం... మేమూ బ్రాహ్మలమేనమ్మా...'' అతని మాటల్లో వేదన, అభ్యర్థన తొంగి చూసాయి. 'ఇంత గంభీరంగా వున్న మనిషిగుండె ఎంత సున్నితమా' అంటూ ఆశ్చర్యపోయింది లక్ష్మి. ఆమె కెందుకో అతనిమాటలు త్రోసి వెయ్యా లనిపించ లేదు.

'తా నెవరో తెలియని ఆయన ఎందు కిలా అకారణంగా ఆదరం, ఆశ్రయం చూపిస్తున్నాడో అర్థం కాలేదు. అతని సహృదయతకు, సంస్కారానికి ఆమె ముగ్ధ హృదయం తృప్తితో నిండి పోయింది. తన కావూరు కొత్త. కొత్త వూళ్ళో తనను అభిమానించి ఆదరించే వా రెవరూ వుండరు. తన జీవితం ఎలా సాగిపోతుందో, బాబు భవిష్యత్తు ఏమౌతుందో నని ఆందోళన చెందుతూ వచ్చింది. అటి క్లిష్ట తరుణంలో ఆయన చూపుతున్న ఆదరానికి, అతని ఆప్యాయ తతో కూడుకొన్న మాటలకూ ముగ్ధురా లయింది. భయాందోళనలతో నిండిన ఆమె హృదయానికి, అతని పలుకులు పన్నీటి జల్లు లయ్యాయి. అత నెవరు? తా నెవరు? తనకూ — అతనికీ ఏమి సంబంధం? ఎక్కడిదీ అనుబంధం? అతను తనపై వాత్సల్యామృతాన్ని కురిపించటానికి కారణం - అనూహ్యం. అతని ముఖంలో, మాటల్లో ఏమహత్తర శక్తివుందో గాని, అతన్ని చూడగానే గౌరవం, అతని పలుకులు వినగానే అంగీకారం తెలుపా లనిపిస్తుంది. ఈ క్రొత్తచోట యింతమాత్రపు ఆదరం చూపించే వా రెవరుంటారు? వేరే ఎక్కడైనా కాపురం పెట్టినా తనకు తోడుగా, 'పెద్ద — దిక్కు'గా యిక్క డెవరు వుంటారు? యవ్వనంలో వున్న తాను ఒంటరిగా జీవించా లంటే అసాధ్యం. నేటి సమాజంలో ఒంటరిగవున్న స్త్రీకి గల విలువ తనకు తెలుసు! పైగా తన కిప్పుడు మగదక్షత లేదు. ఎవరైనా పెదల అండదండలు తనకు అవసరం. వీరి సహాయంవల్ల తన జీవితం కొంత వరకైనా సాఫీగా సాగిపోగలదు...'' ఆలోచనలు తేనెటీగల్లా ముసురు కున్నాయి.

లక్ష్మి ఎంతసేపటికీ మాట్లాడక పోయేసరికి "రామయ్య బాబాయిగా రింట్లో నీ వుండటం మంచిదమ్మా... యీ వూళ్లో యింతకన్న మంచివాళ్ళని కాగడాపెట్టి వెతికినా దొరకరు. ఆ యిల్లు నీ కన్ని విధాలా నప్పుతుందమ్మా... ఆయనమాట త్రోసెయ్యకమ్మా... ఆయనకూ ఎవ్వరూ లేరు...ఆలూమగలు తప్ప.'' వెంకాయ్ ముసలాయన అభ్యర్థనను సమర్థించాడు.

"అలాగేనండీ....'' తన నమ్మతి తెలియజేసింది లక్ష్మి.

రామయ్యగారు ఓమారు తృప్తిగా

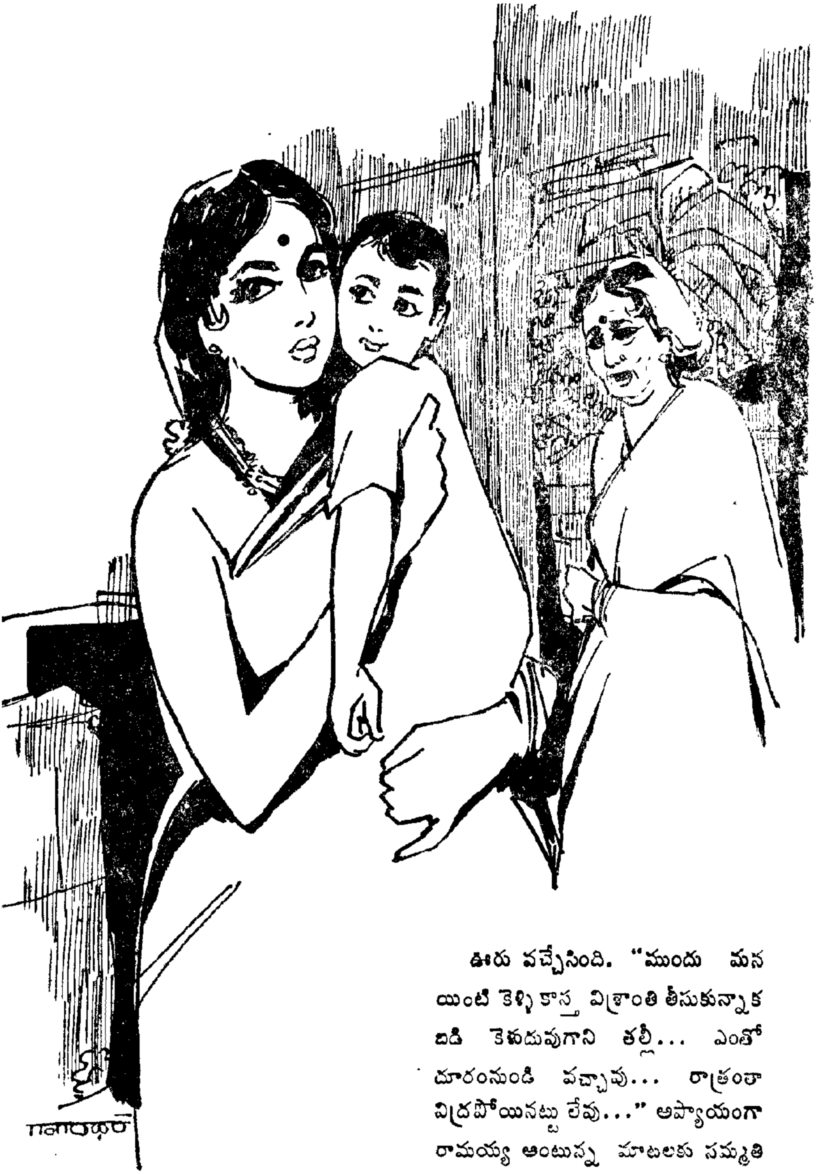

లక్ష్మివేపు చూసాడు. అతనికళ్ళు ఆనందంతో, తృప్తితో తళతళ లాడాయి.

ఊరు వచ్చేసింది. "ముందు మన యింటి కెళ్ళి కాస్త విశ్రాంతి తీసుకున్నాక బడి కెళుదువుగాని తల్లీ... ఎంతో దూరంనుండి వచ్చావు... రాత్రంతా నిద్రపోయినట్టు లేవు..." అప్యాయంగా రామయ్య అంటున్న మాటలకు సమ్మతి సూచనగా తలూపింది. ఇల్లు సమీపించింది.

వెంకన్న లక్ష్మి సామానంతా

రామయ్య యింటి లోగిట్లో వుంచేసి "వెడుతున్నా బాబాయ్..." అంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

రామయ్య వీధి గుమ్మంలోంచి "యిదిగో... సీతా... యిలారా..." అంటూ భార్యను కేకేసాడు.

సీతమ్మ గబగబా బయట కొచ్చింది. ఆమెకు యాభయ్యేళ్ళుండచ్చు. సన్నగా, ఎర్రగా, పొట్టిగా నొసట పెద్దకుంకుమతో. చెవులకు ఎర్రటి దుద్దులతో ముక్కుకు ముక్కెరతో చూడముచ్చటగా, హుందాగా వుంటుంది. వసారాలో నిల్చుని వున్న ఆగంతకులను చూసి ఆమె విస్తుపోయింది "ఎవరు వీళ్ళు?" అంది భర్తనుద్దేశించి.

"దేవుడిచ్చిన బిడ్డలు..." నవ్వుతూ సమాధానం చెప్పాడు రామయ్య. సీతమ్మ తన సహజ విశాల నయనాలను పెద్దవిగా చేసి ఆశ్చర్యంతో చూడసాగింది.

"ఏమిటే...అలా చూస్తున్నావ్..." నవ్వుతూ అంటున్న రామయ్య మాటలకు తృళ్ళి పడింది ఆమె. నవ్వుతూ "రా అమ్మాయ్..." అంటూ లోపలికి దారి తీసింది.

"అమ్మాయి సంగతి కాస్త చూడు... నేనలా వెళ్ళొస్తా..."నంటూ రామయ్య వెళ్ళిపోయాడు.

క్రొత్త స్థల మవటం మూలాన లక్ష్మి సంకోచిస్తూ అలాగే నిలుచుంది. తల్లిలాగే బాబుకూడా బిక్కుబిక్కు మంటూ చూస్తున్నాడు.

"రామ్మాయ్... అలా నుంచుండి పోయావేం...యిది నీయిల్లే ననుకో..." ఆప్యాయంగా అంటున్న సీతమ్మ మాటలకు తప్పనిసరియై, యాంత్రికంగా లక్ష్మి అడుగులు ముందుకు సాగాయి.

ముందు హాల్లో కెళ్ళగానే బాబును దింపింది. "అమ్మా... యిదెవరిల్లే..." అమాయకంగా అడిగాడు.

లక్ష్మి, కొడుకు ప్రశ్నకు ఏమని సమాదానం చెప్పాలో తెలీక మౌనంగా వుండిపోయింది.

"యిది తాతగారిల్లు బాబూ..." అంటూ సీతమ్మ బాబునెత్తుకుని ముద్దాడింది.

ఎన్నడూ చూడని వ్యక్తి ఎత్తుకుని ముద్దు పెట్టుకోగానే బాబు బిత్తరపోయి చూసాడు; లక్ష్మికికూడా అయోమయంగానే వుంది.

"లే అమ్మాయ్... స్నానం అవీ ముగించుకుందువు గాని..." సీతమ్మ బాబును క్రింద దింపుతూ అంది.

ఒక అరగంటలో లక్ష్మి స్నానాదులు ముగించుకుని వచ్చి హాల్లోవున్న మంచం మీద కూచుంది. బాబుకు సీతమ్మగారే స్నానం చేయించింది. క్రొత్త మనిషైనా బాబు మారాం చెయ్యకుండా బుద్ధిగా నీళ్ళు పోయించుకున్నాడు. వచ్చి మచంమీద కూచునివున్న తల్లి వడిలో ముఖం దాచి

పడుకున్నాడు. సీతమ్మ లక్ష్మికీ, బాబుకూ పాలు తెచ్చి యిచ్చింది. లక్ష్మి బిడియ పడుతూనే, మొహమాట పడుతూనే త్రాగింది.

"కాసేపు పడుకో అమ్మాయ్... అయన వస్తారులే కాసేపటికి... అఁ... చూడమ్మా... నీ పే రేమిటి ?..." కుతూహలంగా ప్రశ్నించింది సీతమ్మ.

"లక్ష్మి..." అంది గదంతా కలయ జూస్తూ.

"ఈ బాబు ఒక్కడేనా ?..." రెండో ప్రశ్న.

మౌనంగా తలూపింది.

"వీళ్ళ నాన్నగారు.." మాట పూర్తి కాకమునుపే లక్ష్మి చటుక్కున తలెత్తి చూసింది. ఆ కళ్ళు ఏదో మూగబాధతో క్షణం కదలి, మళ్ళీ వాలిపోయాయి. ఆ కళ్ళల్లో ఏ భావం గుర్తించిందో గాని సీతమ్మ త నడగ దల్చుకున్న ప్రశ్నను సంగంలోనే ఆపేసింది. లక్ష్మి ఆప్రశ్నతో బాధ పడుతూం దని గ్రహించటాని కామె కాట్టేసేపు పట్టలేదు. "కాసేపు అలా నడుం వాల్చమ్మా..." అంటూ లోనికి వెళ్ళిపోయింది.

లక్ష్మి బాబును పడుకోబెట్టింది. తానూ ఏవో ఆలోచనలు మస్తిష్కాన్ని ముసురుకొనగా మంచంమీద పడుకుంది.

తన భర్తనుగురించి అప్పుడే, కన్పించిన యిద్దరూ అడిగారు. వారికి తానేమి సమాధానం చెప్పాలి ? మొదటిరోజే వూళ్ళో కాలుపెట్టినవెంటనే తన భర్తను గూర్చి ప్రశ్నించారే... యిహ అక్కడ జీవించినంతకాలం యీప్రశ్న ఎన్నిసార్లు వినాల్సి వస్తుందో ? విధిచే వంచింప బడిన తాను ఏమని చెప్పగలదు ? ఎంత తల బ్రద్దలు చేసుకున్నా దానికి జవాబు దొరకలేదు.

లక్ష్మి దారీ తెన్నూ కానక ఆలోచించటం మానుకుంది. మెల్లిగా కళ్ళు మూసుకుంది. ఆమె స్మృతిపథములో, గతించిన సంఘటన లన్నీ ఒక్కొక్కటే సినిమా రీళ్ళలాగా కదలసాగాయి.

పుట్టగానే తల్లిని పోగొట్టుకున్న లక్ష్మికి. యీ నాటివరకూ తన కో తల్లి లేక పోయెగదా ! అన్న ఆలోచనను కలుగ జేస్తుంటాయి. పరిసరాలూ, పరిస్థితులూ.

తన నాలుగో ఏట తమ యింటిలో క్రొత్తవ్యక్తి — 'పిన్ని'గా ప్రవేశించటం తనకు లీలగా జ్ఞాపకం వుంది. తన పసితనంనుండీ పిన్ని తనను పెడుతున్న బాధలకు, కొడుతున్న దెబ్బలకు, వేస్తున్న చీవాట్లకు కారణం తెలీక మౌనంగా, ఒంటరిగా గదిలో కూచుని ఏడపటం అలవాటు. తా నేడుస్తున్నట్టు పిన్ని పసిగట్టిందా ! ఆవేళ తిండికూడా కరువయ్యేది : ఆకలి బాధ సహించలేనిదవటంవల్ల రాత్రిళ్ళు ఒంటరిగా, మౌనంగా ఏడ్చేది. అమ్మను తలుచుకుంటూ. నాన్నమాత్రం అప్పుడప్పుడూ

తనకై కళ్ళనీళ్ళు నింపుకునేవారు. అప్పుడప్పుడు చాటుగా ఏదైనా తినుబండారం తెచ్చి పెట్టేవాడు; ఒకసారి — తనకు పదేళ్ళ వయసులో — నాన్న తనకు బజారు నుండి మైసూరుపాకూ, లడ్డూ తెచ్చారు. ఎలా పసిగట్టిందో పిన్ని, ఆ పొట్లం నాన్న చేతుల్లోంచి లాక్కుని నాన్నను ఏమేమో అని, తన్ను పట్టుకు తన్ని గదిలో పెట్టి తాళం వేసింది. నాన్న ఎంతగా ప్రాధేయపడ్డా ఆమె కఠినహృదయం కరుగలేదు. నాన్న తనకోసం తెచ్చిన ఆ మిఠాయి తన కూతుళ్ళకు యిచ్చింది. వాళ్ళు తనను బంధించివున్న గది కిటికీవద్దకు తెచ్చి తనకు చూపిస్తూ తింటూంటే తన కెంత ఏడు పొచ్చిందో, ఎలా ఏడ్చిఏడ్చి అలాగే నిద్రపోయిందో — తనకు బాగా జ్ఞాపకం.

నాన్న తనను చదివిద్దామని బడిలో వేస్తే 'పిన్ని' బడికి పోనిచ్చేదేకాదు. తనకు పనుల్లో సాయం చేసేవా ళ్ళెవరూ వుండ రని గోలచేసేది. అయినా నాన్న ఎలాగో తనను స్కూల్ ఫైనల్ దాకా చదివించారు. నాన్న ఎప్పుడూ అనేవారు "లక్ష్మీ, మీ అమ్మ అందం, తెలివి తేటలూ నీకు సంక్రమించాయమ్మా...కాని... నిన్ను నేను సక్రమంగా పెంచలేకపోతున్నాను...నీవు యింకెవరి యింట్లోనైనా పుట్టివుంటే అపురూపంగా పెరిగేదానివి తల్లీ... నిర్భాగ్యుణ్ణి నేను..." అంటూ వాపోయేవారు. నాన్న తనతో మాట్లాడితే పిన్ని సహించేది కాదు. తాను నాన్నతో ఏం చెబుతుందో నని ఆమె శంక. నాన్న తనకు ఎక్కడ దేది తెచ్చిపెడతారో నని కాపలా.

స్కూలుఫైనలు పాసయ్యానని తెలిసి నాన్న ఎంతగా పొంగిపోయారు. పిన్ని మాత్రం "ఎందుకూ, యీ దమ్మిడీకి కొరగాని చదువులు...అదేమైనా రాజ్యాలేలాలా?" అంటూ మూతి ముడుచుకుంది. పుస్తకం తెరిస్తే చాలు కాళీకావతార మెత్తేది; లేనిపోని పనులు పురమాయించేది. చదువుకుంటూంటే రాత్రిళ్ళు తనకు నిద్దరా దని లైటార్పి పడుకునేది. తాను స్కూలుఫైనల్ ప్యాసవ్వగల నని కలలోకూడా అనుకోలేదు. పిన్ని పురుటికి వెళ్ళిపోయింది గనుక సరిపోయింది — తన కా మూడునెలలు బాగా చదువుకునేందుకు వీలు దొరికింది. అదృష్టం కొద్దీ తాను ప్యాసయింది. కాలేజికి పంపిస్తానన్న నాన్న మాటలు ససేమిరా ఒప్పుకోలేదు పిన్ని. వీలయినంత త్వరలో ఎవరికైనా తనను ముడిపెట్టెయ్యా లని ప్రయత్నించింది. నాన్న కిష్టం లేకపోయినా తనను, తన తమ్ముడికొడుకు — ఓ పచ్చి రౌడీ కిచ్చి పెళ్లిచేయాలని నిశ్చయించింది. తన దురదృష్టానికి నాన్న కుమిలిపోయేవారు. తనను పూర్తిగా నిరాశ అలుముకుంది. తన బ్రతుకంతా బాధల మయమే నన్న నిస్పృహతో జీవచ్ఛవంలా, యాంత్రికంగా బ్రతుకసాగింది. అప్పట్లో చంద్రం తమ యింటిముందు ఓ గది

అద్దెకు తీసుకుని వుండేవాడు. యూనివర్సిటీలో యం. ఏ. చదువుతున్నాడు. అప్పుడప్పుడు నాన్నగారు చంద్రంతో కలిసి మాట్లాడుతూ వుండేవారు. ఒకనాడు నాన్న టాక్సీ తెచ్చి తనను ఎక్కమన్నారు. నాన్నా, తానూఎక్కడికో బయల్దేరటం పిన్నికి ఆశ్చర్యం, అసూయ కలిగించాయి. అయినా నాన్న ఆమె నానాడు లెక్కచెయ్యలేదు ; టాక్సీ సరాసరి రిజిష్ట్రారు ఆఫీసుముందు 'కెళ్ళి ఆగింది; నాన్న దిగారు తానూ నాన్న తనతోరించింది. అక్కడ చంద్రం తనను చూసి నవ్వాడు. ఎందుకో తెలియక తికమక పడింది.

లోపలి కెళ్ళకముందు నాన్న తనతో చెప్పారు ; రిజిష్ట్రారు సమక్షంలో చంద్రం తనను 'రిజిష్టరు మ్యారేజి' చేసుకుంటాడని. ఆశ్చర్యంతో తాను చంద్రాన్ని చూసింది. అతని కళ్ళు 'ఔ' నన్నట్టు తృప్తిగా, సంతోషంగా, చిలిపిగా మెరిశాయి. తనకు సిగ్గేసింది. చప్పున తల వంచుకుంది. 'మౌనం అంగీకారం' అనుకున్నారేమో పెళ్ళితంతు ముగించేశారు. తన జీవితంలో ఆనాడు నిండుగా, తృప్తిగా నవ్వుకుంది. పూలమాలలతో తిరిగి యింటికి వచ్చిన తమను చూసి పిన్ని ఓ పెద్ద దుమారాన్ని లేపింది ; నాన్నగానీ. చంద్రంగానీ లెక్క పెట్టలేదు. చంద్రం తనను వెంటబెట్టుకుని తన గది కొచ్చేశాడు ఆనాటినుండి తన

"కాఫీ వేడిగా ఉందా ?"

జీవితం సాఫీగా సాగిపోతుందనీ. సహృదయుడు, ప్రేమమూర్తియైన భర్తతో సుఖ జీవితం సాగింప వచ్చునసీ — ఎన్నెన్నో వూహించుకుంది. పిన్ని తనమీద కోపమంతా నాన్నమీద వెళ్ళగ్రక్కేది. నాన్న ఆమె బాధ భరించలేక తన దగ్గిర కొచ్చి కూచుని తృప్తిగా మాట్లాడేవారు; రెండు నెలలు మామూలుగానే సాగిపోయింది.

ఒకనాడు అకస్మాత్తుగా గుండె ఆగి నాన్న పోయారు ఆ నాడు చంద్రం తన చేతిమీదుగా అన్ని పనులు పూర్తిచేశాడు,

అయినా పిన్నికిమాత్రం తమిద్దరిమీద కసి వుండేది. నాన్న పోయాక చంద్రం యూనివర్శిటీకి దగ్గరగావున్న ఓ చిన్న యిల్లు తీసుకుని అక్కడికి మార్చాడు సంసారాన్ని.

రోజులు క్షణాల్లా దొర్లిపోయాయి. చంద్రం సెలవులకుకూడా యింటికెళ్ళే వాడుకాదు. తనకు అత్త మామలను చూడాలని వున్నదని ఎంతగా చెప్పినా 'యిప్పుడిప్పుడే వద్దు' అంటూ అడ్డు చెప్పేవాడు. ఎందుకో తన కర్థమయ్యేది కాదు.

ఒకనాడు హఠాత్తుగా చంద్రం మాయమయ్యాడు. అప్పటికి తనకు మూడో నెల; చంద్రాన్ని వెతికి వేసారి పోయింది. పుట్టింటికెడితే పిన్ని నానా మాటలు అంది. అవమానం భరించలేక తానావూరు వదలిపెట్టింది. కాకినాడలో తన కున్న చదువు సంధ్యలతో పిల్లలకు ట్యూషన్లు చెప్పుకుంటూ బ్రతికింది. బాబు పుట్టాక ట్రైనింగు చదివింది. ట్రైనింగు పాసయిన తనకు ఎక్కడా వుద్యోగం దొరక్క కొంతకాలం బాధపడింది. చివరికిప్పుడు జిల్లా పరిషత్తువారి కని కరంపల్లనో, తన అదృష్టం వల్లనో నారాయణపురంలో వుద్యోగం దొరికింది. కాని నాలుగేళ్ళక్రితం మాయమైన చంద్రం మాత్రం యీనాటికీ కనిపించ లేదు. తన దీనగాథ ఎవరికి చెప్పు కుంటుంది? ఏమని చెప్పుకోగలదు?...

గత జీవిత స్మృతులు జోలపాడగా లక్ష్మి అలాగే నిద్రపోయింది. ఆమె నిద్రలేచే సరికి రామయ్య ఎదురుగావున్న కుర్చీలో కూచుని బాబును తదేకంగా చూస్తూ వుండటం కంటబడింది. తత్తరపాటుతో లేచి కూర్చుంది.

"కాస్త ముఖం కడుక్కొని, బయలు దేరమ్మా... స్కూలు కెడదాం..." అంటూ చుట్ట కాల్చుకోవడంలో నిమగ్న మయ్యాడు.

అరగంటలో తయారై వచ్చింది లక్ష్మి. తన సర్టిఫికేట్లూ, ఆర్డరుకాగితాలూ పట్టుకు బయలు దేరింది. రామయ్య ఆవూరి విశేషాలూ, తన కుటుంబపు స్థితి గతులూ....ఏవేవో చెప్పుకుంటూ నడుస్తున్నాడు. లక్ష్మి అన్యమనస్కంగా, పరధ్యానంగా నడుస్తోంది. బడి ఆవరణ లోనికొచ్చారు. అది తన వుద్యోగ జీవితంలో మొదటిరోజు. తల్చుకోగానే ఆమె గుండె దడదడ లాడింది. ఆ క్రొత్త వుద్యోగం ఎలా వుంటుందో? అక్కడ తానెలా మసులుకోవాలో? ఉపాధ్యాయినిగా తానీనాడు జీవితం సాగించాల్సి వుంటుందని ఏనాడూ అనుకోలేదు. మానవుని తలంపులకు విరుద్ధంగా సాగుతుంటుంది వారి జీవిత పథం. ఒక నిర్ణీత మార్గంలో సాగిపోవా లనుకున్న వారి జీవితం, వారికి తెలియకుండానే మరోత్రోవ పడుతుంది. కాలానుగుణ్యంగా, పరిస్థితులకు తగినట్లుగా

మసలుకోవటం మానవకోటికి ముఖ్యం. అది గ్రహించగలిగినవారి బ్రతుకులు సాఫీగా సాగిపోతుంటాయి; లేదా వారు అధోగతి పాలవుతారు- అంతే... అది సృష్టి సహజం... తన వెర్రి ఆలోచన లకు తానే నవ్వుకుంది.

పరిస్థితుల ఒత్తిడివల్ల, కడుపు చేత బట్టుకొని, కన్న కొడుకుతో వుద్యోగం కోసం బయలుదేరవలసివచ్చింది. తన అదృష్టంకొద్దీ ఆదరాభిమానాలు చూపే రామయ్యదంపతులు లభించారు. వారి ఆదరంతో తానూ, తనబాబూ క్షేమంగా జీవితం సాగించవచ్చు – ఆలోచనలన్నీ ఒకవైపు నెట్టి ఆఫీసురూంలో అడుగు పెట్టింది.

రామయ్యను చూడగానే హెడ్ మాస్టరుగారు నవ్వుతూ కుర్చీ చూపించాడు. రామయ్య కూర్చుంటూ ''అమ్మాయిని తీసుకొచ్చాను సూర్యారావుగారూ...'' అన్నాడు లక్ష్మిని చూపిస్తూ.

లక్ష్మి చేతులు జోడించింది. అతడు ప్రత్యభివాదం చేసి ''కూర్చోమ్మా'' అన్నాడు కుర్చీ చూపిస్తూ. లక్ష్మి తటపటాయిస్తూ నిల్చుంది. ఆమె క్వాలిఫికేషన్లూ, ఆర్డరు కాగితాలూ అన్నీ చూచి తృప్తిపడ్డారు.

''సింగన్నా'' అన్న హెడ్మాస్టరు గారి కేకతో బయట నిల్చుని ఎవరితోనో బాతాఖానీ వేస్తున్న ప్యూను సింగన్న పరుగెత్తుకొచ్చాడు; 'సార్' అంటూ.

''ఈ అమ్మాయికి సెకండ్ ఫారం చూపెట్టు...ఆఁ..మీరు వెళ్ళండమ్మా..'' అన్నాడు. సింగన్న ఓమారు లక్ష్మికేసి చూసి ''రండి'' అంటూ దారితీశాడు. లక్ష్మి ఒకమారు రామయ్యగారి కేసి చూసింది, 'వెడుతున్నా'అన్నట్టు. ఆయన నవ్వుతూ తలూపారు; ఆ నవ్వు వెనుక ఎన్ని మరిగిపోతున్న అగ్ని పర్వతా లున్నాయో సూర్యారావుగా రెరుగుదురు.

''రామయ్యగారూ......ఏమిటి విశేషాలు...'' మాటల్లో దించేందుకు ప్రయత్నించారు సూర్యారావుగారు.

రామయ్య కొద్ది క్షణాలు మౌనంగా కూర్చున్నారు. తర్వాత నెమ్మదిగా, బరువుగా శ్వాసవదిలి ''సూర్యారావు గారూ,...విశేషా లేముంటాయ్ నాలాంటి వాడికి...అయినా ఎందుకో ఈ వేళ మనసు చాలా తృప్తిగా వుందండీ..... కారణం...ఆ అమ్మాయే ననుకుంటా... అందర్నీ పోగొట్టుకొన్న నాకు, యీ అమ్మాయినీ...ఈ అమ్మాయి కొడుకునీ చూస్తోంటే ఏదో ఆత్మీయత కలుగు తోంది. ఆ అబ్బాయికి నాలుగే ళ్ళుంటా యేమోఎంత... బావున్నాడండీ...అచ్చు మా శేఖరం లాగే వున్నాడు!...సాయం కాలం మీ దగ్గరికి ఎత్తుకువస్తాలెండి... చూద్దురుగాని...'' అంటూ కండువాతో

ముఖం తుడుచుకున్నాడు: వెళ్ళడాని కుద్యుక్తు డవుతూ.

"వెళ్తా రా...." లేచి రామయ్యను అనుసరించారు సూర్యారావుగారు.

"ఆఁ..." అంటూ గబగబా అంగలు వేసుకుంటూ వెళ్ళిపోయాడు రామయ్య. వెళ్ళిపోతున్న రామయ్యను చూసి చిన్నగా నిట్టూర్చారు సూర్యారావుగారు. రెండేళ్ళ క్రితం ఆ వూళ్ళో అడుగుపెట్టిన సూర్యారావుగారిని కూడా రామయ్య ఎంతో ఆదరించారు. ఆవూళ్ళో కల్లా మోతుబరీ, వుత్తముడూ అని పేరున్న రామయ్య చూట్టాని కెంత గంభీరంగా వుంటాడో, లోపల తన కుటుంబానికి తగిలినఘాతల కంత కుమిలిపోయేవాడు. సీతమ్మ సరేసరి. ఆమె దుఃఖించని రోజుండదు.

ఐదేళ్ళక్రితం గోదావరి వరద లొచ్చాయి. రాజమంద్రి అంతా దాదాపు మునిగి పోయింది. యిళ్ళు, మేడలు సర్వం జలమయం. వీథుల్లో నీరు నదుల్లా ప్రవహించింది. పూరిళ్లూ, పాత యిళ్లూ కూలిపోయాయి. పశువులు నదీ ప్రవాహంలో కొట్టుకుపోయాయి. కొన్ని కొన్ని క్రొత్త భవనాలుకూడా గోదావరి తల్లి ధాటికి తాళలేక 'దాసోహం' అన్నాయి. వేలకొలది ప్రజలు నిరాధారు లయ్యారు. మనుష్య నష్టంకూడా చాలా జరిగింది అప్పట్లో రామయ్యగారి కుటుంబం రాజమంద్రిలో వుండేది ఆ జలప్రళయంలో వారి మేడకూడా కూలి పోయింది. రామయ్యగారి కుమారుడూ, కోడలూ నది ప్రవాహానికి ఆహుతై పోయారు. విశాఖలో చదువుతున్న చంద్ర శేఖరం యీ విషయం తెలిసి వచ్చాడు, కాని అతనికి తల్లి—దండ్రుల ఆఖరి దర్శనంకూడా లభ్యంకాలేదు. శేఖరం మతి చెడినట్టయింది. పిచ్చివాడిలా తయా రయ్యాడు. ఒకనాటి తెల్లవారుఝామున ఎవ్వరికీ చెప్పకుండా ఎటో వెళ్ళిపోయిన వాడు, యింతవరకు తిరిగిరాలేదు రామయ్యదంపతులు ఆ రంపపుకోత భరించలేక రాజమంద్రి వదిలేసారు వున్న ఆస్తిపాస్తులన్నీ అమ్మి నారాయణాపురం చేరుకుని వ్యవసాయంతో జీవితం సాగిస్తున్నాడు. వూళ్ళో వారందరికీ పితృసమానుడు, సహృదయుడు అయిన రామయ్య హృదయం అశాంతితో, ఆవేదనతో కుమిలిపోతూ వుంటుందని అతని ఆత్మీయులకు తప్ప మరెవ్వరికీ తెలీదు.

* * *

కాలచక్రపు టిరుసుల్లోపడిసంవత్సరం గిర్రున తిరిగిపోయింది. లక్ష్మి ఉపాధ్యాయినిగా మంచి పేరు తెచ్చుకుంది రామయ్య కుటుంబంలో లక్ష్మి, బాబుల మూలంగా కొంత శాంతి, సంతోషమూ నెలకొన్నాయి. లక్ష్మి జీవితగాథ విన్న సీతమ్మ, లక్ష్మి దౌర్భాగ్యానికి దుర దృష్టానికి చింతించేది, కాని లక్ష్మి తన

గత జీవితం క్రమంగా తన పనుల్లోనూ, బాబు ఆలనా పాలనల్లోనూ కొంత వరకు మరచిపో గలిగింది; కాని చంద్రాన్ని తల్చుకున్నపుడు ఆమె హృదయం నిరాశతో, దుఃఖంతో వ్రక్క లయ్యేది. బాబు బడికి వెళ్ళసాగాడు.

ఒకనాటి మధ్యాహ్నం సన్నగా, తెల్లగా, చక్కనివా ఢనగల ఒక వ్యక్తి వచ్చి వారి యింటిముందు నిలిచాడు. ఆ వూరికతను క్రొత్తవా డవటంవల్ల అతని వెంట కొందరు పిల్లలుకూడా వున్నారు. వారిలో ఒక కుర్రాడు "బాబూ....ఓ బాబూ... మీ యింటి కెవరో వచ్చారు.. బయటికి రా..." అంటూ రామయ్యగారి 'మనమడు' బాబును కేకేశాడు.

"ఎవరూ ?" అంటూ సీతమ్మ బయట కొచ్చింది.

అగంతకుడు "బామ్మా..." అంటూ ముందుకు గబగబా వచ్చాడు. అకస్మాత్తుగా వచ్చిన తన మనుమడు శేఖరాన్ని చూసి సంభ్రమాశ్చర్యాలతో ఒక్కక్షణం స్థబ్ధురాలై పోయింది. అంతలో తేరుకుని "బాబూ" అంటూ కౌగలించుకుని రోదించసాగింది. అంతవరకు అణచి పెట్టుకున్న దుఃఖం పొంగిరాగా శేఖరం కూడా ఏడ్చేసాడు. ఐదేళ్ళ ఎడబాటు వారి హృదయాలను దుఃఖంతో పూడ్చేసింది. అనుకోని యీ సమాగమం వారి హృదయాలపై పన్నీటిజల్లు కురిపించింది.

ఎవరో క్రొత్తవ్యక్తి తన యింటికి వచ్చాడని తెలిసి రామయ్యగారు ఆదుర్దాగా యింటి కొచ్చాడు. హాల్లో కూచుని బామ్మతో కబుర్లు చెబుతున్న శేఖరాన్ని చూసి, హృదయం పొంగి అమాంతం వచ్చి కావలించుకున్నాడు. ఆనాడు ఆ గృహంలో తృప్తీ, శాంతీ, సుఖం నివాసం చేసాయి.

సాయంకాలం బడినుండి వచ్చిన బాబు హాల్లో మంచం మీద క్రొత్తవ్యక్తి వుండటం చూసి సరాసరి సీతమ్మ దగ్గర కెళ్ళాడు. "అమ్మమ్మా..ఆయ నెవరూ?" అంటూ. శేఖరం బాబురాకను గమనించాడుకాని, అంతగా పట్టించుకోలేదు.

"వాడూ నీలాగే మనుమడు, శేఖరం" అంది వాడి బుగ్గలు ముద్దెట్టుకుంటూ.

నాయనమ్మ అన్నమాట వినగానే శేఖరానికి కుతూహలం కలిగింది. వెంటనే లేచి బామ్మదగ్గరి కెళ్ళాడు: "ఈ అబ్బాయి ఎవరు బామ్మా" అంటూ. బాబు ఓ మారు శేఖరాన్ని ఎగాదిగా చూచి వెళ్ళి రామయ్య ఒళ్ళో కూచున్నాడు. రామయ్య వాడిని ముద్దులతో నింపేశాడు.

"తాతయ్యా...నేను కథ చెప్పనా?" అన్నాడు ముద్దుమాటల్తో.

"వీడు చాలా తెలివిగలవాడురా శేఖరం...పాపం వీడితండ్రి ఎవరో వీడికి తెలీదు. వీడు పుట్టకమునుపే ఎటో వెళ్ళిపోయాడు, పాపం. ఆ అమ్మాయి

నానా బాధలూ పడిందట. చివరకు ఎలాగో ట్రైనింగు పూర్తి చేసింది. యిక్కడ వుద్యోగం చేస్తోంది. చాలా మంచిది... ఆ అమ్మాయిని చూస్తే చాలా జాలేస్తోందిరా... పుట్టినప్పటినుండి నానా యాతనా పడిందట. మారుటితల్లి హింస లకు తండ్రి బలియై పోయాట్ట. ఎవరో దౌర్భాగ్యుడు తండ్రిని. ఈ అమ్మాయిని వంచించాడు. దిక్కులేని పక్షిలా యిలా వచ్చేసింది కడుపు చేత బట్టుకుని..." రామయ్య చెబుతున్న మాటలు శేఖరం మస్తిష్కంలో అలజడిని లేపాయి.

"ఆ అమ్మాయిపేరు వసంత లక్ష్మి కదూ" అన్నాడు ఆదుర్దాగా.

"నీ కెలా తెలుసు...." ఆశ్చర్యంగా నోరు వెళ్ళబెట్టారు యిద్దరూ.

"వసంతను పెళ్ళాడిన దౌర్భాగ్యుణ్ణి నేనే తాతయ్యా..." కుమిలింపు అతని కంఠంలో ప్రతిధ్వనించింది.

"శేఖరం..." అన్నమాట తప్ప మరేమీ అనలేకపోయారు వారిద్దరూ.

"అవును తాతయ్యా. నేను వసంతను పెళ్ళాడదల్చుకున్నానని నాన్నకువుత్తరం వ్రాసాను; నాన్న అది ఎంతమాత్రమూ జరక్కూడదనీ. తన అభీష్టానికి వ్యతిరేకంగా ప్రవర్తించేట్లయితే తనకూనాకూ సంబంధ ముండదని వ్రాశారు. కాని నేను వసంతను మనసారా ప్రేమించాను. ఆమె నా నరకంనుండి తప్పించటం నా బాధ్యత అనుకున్నాను. అందుకే ఎవ్వరికీ చెప్ప కుండా వసంతను రిజిష్టరుమ్యారేజి చేసు కున్నాను. నా చదువు పూర్తయ్యాక నా పెళ్ళిసంగతి చెబుదా మనుకున్నాను. కాని అంతలోనే నాన్నా అమ్మా పోయారు. అమ్మ వెళ్ళిపోవటం నా హృదయానికి గాయమైంది. మతిచెదిరిం దా స్థితిలోనే నేను మద్రాసు వెళ్ళిపోయాను. అక్కడ నాకు తెలిసిన మిత్రుడు నన్ను ఆదరించి మామూలు మనిషిని చెయ్యగలిగాడు. దాదాపు సంవత్సరం తరువాత నా భార్యను చూడబోయాను. కాని ఆమెజాడ తెలియ లేదు. అత్తగారింటి కెళ్ళి అవమానం పొంది. విశాఖ పట్నంలోనే నా భార్యను అన్వేషిస్తూ ఇంతకాలం గడిపాను. కాని ఆమె సంగతేమి తెలియలేదు. ఎంతకాల మని స్నేహితులతో గడపను ? నా కున్న ఎం. ఏ. డిగ్రీకి విలువగా గుమాస్తాగిరి యిచ్చారు. కాని నాకు జీవితం మీదా, వుద్యోగంమీదా విరక్తి పుట్టింది. రాజ మండ్రికి ఎన్ని వుత్తరాలు రాసినా బదులు లేదు. యిటు మీ గురించిన ఆందోళనా, అటు వసంతకోసం అన్వేషణా రెండూ నన్ను దహించేసాయి. నా అన్వేషణ ఫలించలేదు. రాజమండ్రీ వచ్చాను ఎంతో ఎంక్వైరీ చెయ్యగా మీ రిక్కడ స్థిరపడ్డట్టు తెలిసింది. వచ్చేశాను ఈ జీవితంలో కలవగలనో, లేనో నను కున్న వసంతకూడా లభ్య మయింది. నా

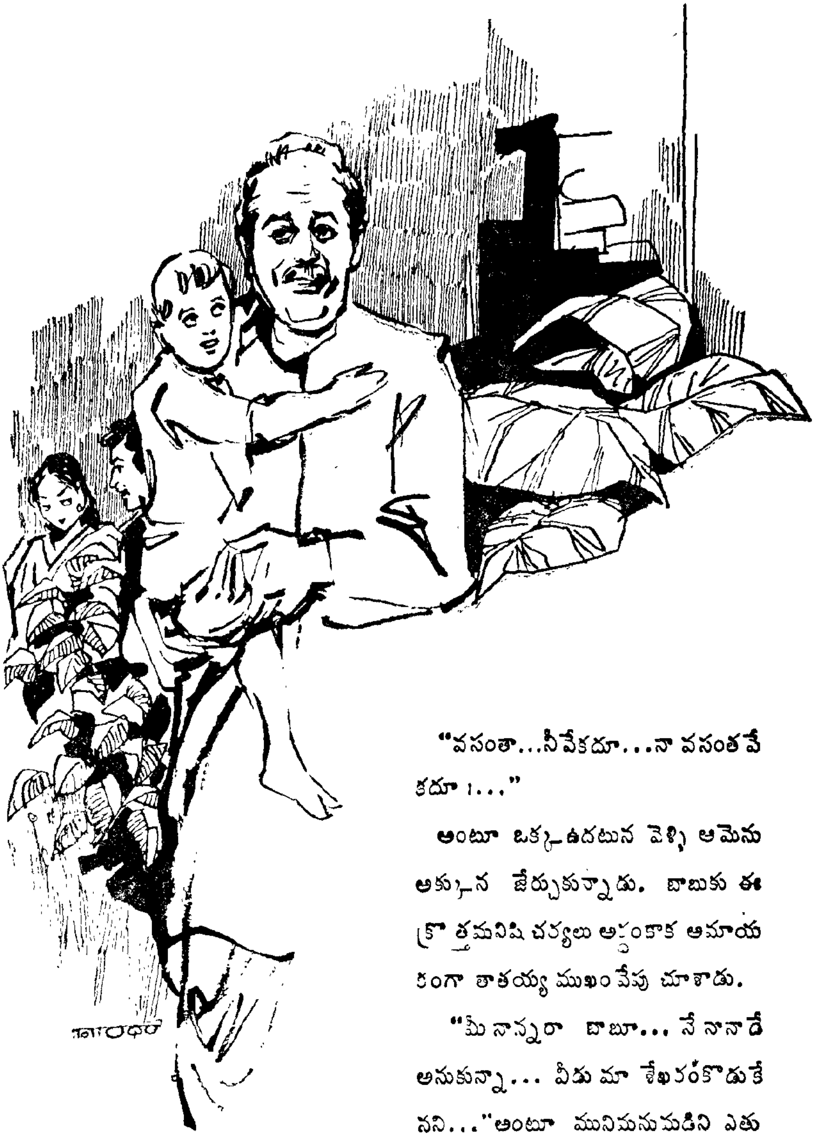

రక్తాన్ని పంచుకు పుట్టిన బాబు..." మాట పూర్తిచేయక మునుపే "చంద్రం" అన్న పిలుపు విని వెనక్కి తిరిగాడు. తలుపువద్ద లక్ష్మి ఆనంద విస్ఫారిత నేత్రాలతో నిల్చునివుంది.

"వసంతా...నీవేకదూ...నా వసంతవే కదూ!..."

అంటూ ఒక్క ఉదటున వెళ్ళి ఆమెను అక్కున జేర్చుకున్నాడు. బాబుకు ఈ క్రొత్తమనిషి చర్యలు అర్థంకాక అమాయకంగా తాతయ్య ముఖం వేపు చూశాడు.

"మీ నాన్నరా బాబూ... నే నానాదే అనుకున్నా... వీడు మా శేఖరం కొడుకే నని..." అంటూ మునిమనుమడిని ఎత్తుకుని బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

బాబును ఎత్తుకుపోతున్న రామయ్య వేపు అందరూ తృప్తిగా ఆనందంగా చూశారు.